

Matematika oktatás Juraj Paleš Pedagógiában

© GUNČAGA Ján

Rózsashegyi Katolikus Egyetem, Pedagógiai Kar, Rózsashegy

jan.guncaga@ku.sk

A Szepeskáptalani Tanítóképző Intézet megalapításának gondolata Pyrker János (1772-1847), szepesi püspöktől származik. Rövid idővel az 1819. május 10-iki szepeskáptalanba érkezése után elhatározta, hogy meglátogatja Szepes, Liptó és Árva megyét. Ez az út két hónapig tartott. Pyrker látta, hogy a plébániákban mennyire hiányoznak jó iskolai tanítók. Ezért úgy döntött, hogy a 1819/20 tanévben a szepeskáptalani papi szeminárium épületében tanítóképző intézetet alapít. Akkor ez volt az első Tanítóképző Intézet Magyarország területén, amely a vidéki iskolák tanítóit képezte. Juraj Páleš szepesi kanonok (1753-1833) lett az első igazgató. Juraj Páleš két fontos tankönyv szerzője:

- a) Ludimagister in Ritibus et Cerimoniis per annum occurrentibus instructus és
- b) Pedagogia idiomate slavico conscripta in usum Scholarum Trivialium Dioecesis Scepusiensis Lőcse, 1820 Johann Verthmüller nyomdájában.

A tanulmányban a b) könyvvel fogunk foglalkozni. Eredeti címe: PEDAGOGIA Slovenská pre Triviálne Školy Biskupstva Spišského (Szlovák pedagógia a Szepesi Egyházmegye triviális iskoláinak számára). Ezt a könyvet Páleš először latinul írta, de észrevette, hogy léteznek olyan olvasók is, akik nem tudnak latinul. Ezért később megírta a könyvet Bernolák-féle nyugatszlovák katolikus nyelvátzatban is. Akkor még nem volt a mai szlovák irodalmi nyelv, amelyet 1843-ban kodifikáltak. A könyvnek négy fő része van:

1. Tanfolyamat a vidéki iskolában
2. Másodéves iskolai tananyag
3. Mit kel a tanárnak harmadik évben vagy első grammatikai évben tanítani
4. Javaslatok a szepesi egyházmegye iskoláiban tanító tanároknak

Az első három részekben hat oldalt szenteltek a matematikatanításnak. Ezt a tananyagot akarunk bemutatni.

A Rózsashegyi Katolikus Egyetemnek a Szepesi Káptalan Tanítóképző Intézete kutatása nagyon fontos, mert ez az Egyetem a Szepesi Káptalan Tanítóképző Intézete utódja. A Tanítóképző Intézet tevékenysége folyamatosan volt (1819-1949) amíg a politikai okból ez az Intézet nem be volt zárva 1949-ben.

Bevezetés

A Szepeskáptalani Tanítóképző Intézet megalapításának gondolata Pyrker János (1772-1847), szepesi püspöktől származik. Rövid idővel 1819. május 10-iki szepeskáptalanba érkezése után elhatározta, hogy meglátogatja Szepes, Liptó és Árva megyét. Ez az út két hónapig tartott. Emlékkönyvében így értékelte az utat: "Megismertem az ott dolgozott lelkipásztorok nagy részét, ugyanakkor azt is, hogy a plébániákban mennyire nincsenek igazán jó iskolai tanítók. Ez a gondolat állandóan foglalkoztatott és hazatérésem után nem sokkal körlevélben hívtam fel káptalanom tagjait és valamennyi lelkipásztort, hogy támogassák tervezett nagyhorderejű

vállalkozásomat: tanintézet létesítését leendő falusi tanítók részére.” Ezért úgy döntött, hogy 1819/20 tanévben a szepeskáptalani papi szeminárium épületében tanítóképző intézetet alapít. Akkor ez volt az első Tanítóképző Intézet Magyarország területén, amely a vidéki iskolák tanítóit képezte. Juraj Páleš szepesi kanonok (1753-1833) lett az első igazgató.

Juraj Páleš személyisége

Gejdoš szerint (2006) Juraj Páleš Gajdl községben született (ma Kľačno, Privigyei járás) 1753 április 25-én. Szülőfalujából Juraj Páleš a német és a szlovák nyelv ismeretét hozta magával. Filozófiai tanulmányait Nagyszombatban végezte, ahol megismerkedett Juraj Fándlyval, Anton Bernolákkal és általuk Ján Hollý klasszikus szlovák költővel. Bár tanulmányait a bécsi Pázmáneumban fejezte be, Bernolák körével nem szakadt meg kapcsolata. Pappá szentelése idején (1776) alapították a szepesi püspökséget (1776 január 15). Az új egyházmegyének képzett papokra volt szüksége, így jelentkezett szepesi egyházmegyes papnak.

Falusi plébánosként, népművelőként megismerhette a nép alacsony műveltségi szintjét, amit a jól képzett tanárok hiánya okozott a vidéki iskolákban. Ezért elgondolkozott azon, hogyan emelhetné hívei műveltségi fokát azokon a plébániákon, ahol szolgált. Nem csak szegénység, hanem műveletlenségi is volt, ezért alapfokú iskolákat alapított, ahol maga tanított. Ez a tevékenység készítette fel későbbi igazgatói működésére a szepeskáptalani tanítóképző intézet igazgatójaként.

Juraj Páleš a tanítóképző igazgatójaként a diákok bőkezű mecénása, támogatója volt. Ezer aranyat adományozott az intézet alapítására. Nagyobb összeget adományozott a privigyei piarista gimnáziumnak is. 1824-ben szülőfalujában iskolát és kápolnát építtetett. A szepeskáptalani tanítóképző igazgatásáról később idős korára és romló egészsége miatt mondott le. Ugyan az intézet élén csak nem egészen 5 évig állt, (1819. november 19.-éntől 1824. február 22.-éig), neki köszönhetően létezett 130 évig. 81 évesen halt meg 1833. november 22.-én Szepeskáptalanban, sírja az ottani Szent Márton Székesegyházban található.

Juraj Páleš Szlovák pedagógiája

Juraj Páleš két fontos tankönyv szerzője. Pyrker János emlékkönyvében így ír ezekről: „Említést érdemel az a két művecske is, mely nem sokkal az intézet létrehozása után jelent meg nyomtatásban az itt tanulók használatára: a) Ludimagister in Ritibus et Cerimoniis per annum occurrentibus instructus és b) Pedagogia idiomate slavico conscripta in usum Scholarum Trivialium Dioecesis Scepusiensis Lócse, 1820 Johann Verthmüller nyomdájában.

Most fogjuk a b) könyvvel foglalkozni. Eredeti címe: PEDAGOGIA Slovenská pre Triviálne Školy Biskupstva Spišského (Szlovák pedagógia a Szepesi Egyházmegye triviális iskolának számára). Ezt a könyvet először latinul írta, de észrevette, hogy léteznek olyan olvasók is akik nem tudnak latinul. Ezért később megírta a könyvet Bernolák-féle nyugatszlovák katolikus nyelvváltozatban is. Akkor még nem volt a mai szlovák irodalmi nyelv, melyet 1843-ban kodifikáltak.

A könyvön látható Ignáz Felbiger befolyása, de Páleš használta saját különleges tapasztalatait és módszereit. A könyvnek négy fő része van:

1. Tanfolyamat a vidéki iskolában
2. Másodéves iskolai tananyag
3. Mit kel a tanárnak harmadik évben vagy első grammatikai évben tanítani
4. Javaslatok a szepesi egyházmegye iskoláiban tanító tanároknak

Ábra 1. A Pedagógia tankönyv címdala

PÆDAGOGIA
S l o w e n s k á
p r e
Erivialské Školi
Biskúpstwa Spišského,
spísaná
rky
G. P.
M. DCCC. XX.

W Lewoči
w tlačená a Jána Berthmüllera.

Matematika módszertan a Pedagógia könyvben

Az első három részben hat oldalt szenteltek a matematika tanításnak. Az első fejezetben XI. paragrafusban (a számolás művészete) következő szöveg található:

1. *A számolás művészete tanít minket, hogyan ismertessük meg az addig ismeretlen feladatokat. Hogy ezt a célt a tanár diákokkal elérje, szükséges, hogy a diákok megtanuljanak számolni: először tízig, tíztől húszig, harmincadik és a többi, százig.*

2. *Ha tudnak számolni, akkor a tanárnak gyakoroltatnia kell a diákokkal nem csak az arab, hanem a római számok írását is: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. – római: I. V. X. L. C. D. és a többi.*

3. *Szükséges, hogy a tanár diákoknak magyarázza:*

Hogy a számolás jobbról balra halad. b) Első szám az egyes helyiérték c) Második a tízes. d) Harmadik a száz. e) Negyedik az ezres. Például 1820. Ebben a összegben jobb oldalról első szám az egyes helyiértékben 0, a tízes helyiértékben 2, az első két szám így húszat jelent. Harmadik szám a száz helyiértékben nyolc, nyolcszor száz az nyolcszáz. Az első, második és harmadik szám összege nyolcszáz húsz. Negyedik számmal az ezret fejezzük ki, és összegként ezernyolcszáz húszat kapunk.

Ábra 2. Pedagógia tankönyvnek 22-dik oldala (részlet)

§. XI.

○ Umeňú Počtow.

1. Umeňí Počtow náf winaučuge, gačo sđaních Počtow, Počti druhé, které nadan- né, aneb známé su něni, techko, a spůsobíle nalešć možeme. Abi techdi Učitel Předsew- zeti šwé obsáhnúl, musí šewiňátka z Počát- ku, od gedného do desát, od desát do dwa- cat, do tricat, a tať dáleg do sto učít čitat.

2. Gestli čitat weđa, má gích cwidiť we Wpísanú Počtow gať Arábškich, tať ai Ri- manskich, a šice: Počti Arabow sú: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. — Rimanské: I. V. X. L. C. D. a tať dáleg.

3. Potřebno ge, abi Učitel gim wiswetkil
a) Že Počet sa začíná od práweg ku leweg Kúce. b) Že první Počet len Gednosť. c) Druhí Desateť. d) Tretí Sto. e) Štwr- tí čí šic znamenáwá. X. P. 1820. W regto Summe od práweg Strani první Počet ge nulka 0, a znamena Gednosť bez Počtu — druhí ge dwa, a poňewáč Desatku plati, a dwa krát deset sú dwacat, první dwa Počti znamenajú dwa c eť. Tretí Počet ge osem, čteri

A második fejezet V. paragrafusában (a számolás művészete) következő szöveg található (szóbeli feladatok minden szám műveletre):

A tanárnak szükséges ismételni gyerekekkel mindent, amit gyerekek megtanultak első tanévben a számolás művészetében. Az kell úgy csinálni, hogy a tanárnak nem szabad túl hosszú ideig ismételni, hogy ne késsen el nagyon a tananyagban. Itt az nagyon a fontos, hogy a példák valóságosak legyenek, amelyeket lehet a mindennapi életben használni.

Például: Aditio (Összeadás): Első normál (alap) iskolában 21 gyerek, másokban 30, harmadikban 18 gyerek van. Hány gyerek van összesen három iskolában? Subtractio (Kivonás): Volt nekem 36 krajczárom. Ebből 12öt papírra költöttem. Mennyi maradt?

Multiplikatio (Szorzás): Azt ígérte nekem az úr, hogy ha jól fogok tanulni, akkor minden évben kapok 12 aranyat. Mennyi aranyt kapok három tanév után az iskolában?

Divisio (Osztás): A mi iskolában volt egy úr, aki ajándékba adott nekünk 30 aranyat és a mi iskolánkban 15 gyerek van. Mennyi aranyt kap minden gyerek? És a többi.

Ábra 3. Pedagógia tankönyvnek 30-dik oldala (részlet)

⇒ 30 ⇐

žebi učitel ne dluho w tom, čo sa už naučili, mešťal. Tu ale pilne pozorovať musí, aby príkladi počtow ne boli wimistené, ale skus tečné, a každodennému užitky primerané.
R. P. w prwneg Normálskeg Skole su Děti
Adwitia. 21, w drubeg 30, w trečeg 18, kolko techdi ge Děti, we wšechich troch Skolách? — Mál sem 36 Graic. stich sem
Subtra- 3a Papir dal 12 Gr. kolko mi ešte 30-
ctia. stalo? — Sklibil mi móg Pán Otca,
Multi- že každí Kol mi dá 12 Zlatich, keď sa
pliatia. dobre učit budem, kolko techdi Zlatich dostanem za tri Normálské Rokti? — Bol geden Pán w našeg Skole,
Divisja. kteri nůš obdarowal, s třicet Zlatimi, a w Skole našeg sú Děti 15, kolko každé Dita dostane Zlatich? a t. d.

Archív dokumentumok

A második világháború után állami törekvés volt megszüntetni minden intézet, amelyet a katolikus egyház alapított vagy támogatott. Ez volt a Szepeskáptalani Tanítóképző Intézet esetében is. Az alapiskolák államosításának nyomása 1944-től mindig erősebb volt és 1949-ben bezárták az intézetet. Nem világos, mi lett az intézeti levéltár és könyvtár sorsa. A dokumentumokat és könyveket részben megsemmisítették, másik részüket elvitte a lőcsei tizenegy évfolyamos iskola. 1959-ben ezek az anyagok átkerültek Lőcsei Állami Levéltárba. Itt „Szepeskáptalani Tanári Akadémia” néven kerültek leltárba. További anyagok a Szepesi Egyházmegye Levéltárában két fondban – „Szepeskáptalani Tanítóképző Intézet Levéltára” és „Szepeskáptalani Tanítóképző Intézet Könyvtára” címen. Ezek az anyagokat a Szepeskáptalani Tanítóképző Intézet 180. évfordulója lakalmából gyűjtötték egybe. Némely dokumentumok már az Egyházmegye archívumában voltak, másokat régi diákok hoztak be. Még mindig lehetséges, hogy

Szepeskáptalani Tanítóképző Intézet anyagai más szlovákiai vagy külföldi levéltárakban vannak.

A Rózsahegyi Katolikus Egyetemnek a Szepesi Káptalan Tanítóképző Intézete archív kutatása nagyon fontos, mert ez az Egyetem a Szepesi Káptalan Tanítóképző Intézete utódja. A kutatásnak van célja bemutatni tanítók készítése módszerei és lehetséges használata a mai tanárképzésben.

Komparatív kutatás a Szepeskáptalani Tanítóképző Intézet és helye az iskolaügyben 19 században

A Szepeskáptalani Tanítóképző Intézet alapítója, Pyrker János püspök 1820-ban Velencébe ment, ahol pátriárka volt. 1826-ban lett egri érsek. 1828-ban alapított Egerben úgy, mint Káptalanban Tanítóképző Intézetet, amelyet az első magyarnak tartanak. Az Intézet első igazgatója Rajner Károly nagyprépost (1828. Február 28-tól 1845-ig) volt. Ebben az időben több fontos papi személyiség aktív volt, akik többfajta iskolai tárgy módszertanával foglalkoztak. Érdekes eredményei voltak Lesnyánszky András (1795-1859) nagyváradi katolikus papnak. Az ő didaktika és metodika könyvének a következő témái voltak:

1. Az ember környezetének ismerete
2. "Az önösméret, valamint a' testnek, úgy a' léleknek részéről is"
3. A társalkodáshoz szükséges nyelv ismerete
4. Az olvasás, írás és számolás
5. "A' keresztény Hit- és Erkölcstudomány"
6. "Az ország ... írott törvényeinek ösmérete".

1832-ben adták ki és a könyv céljai hasonlóak voltak mint Juraj Páleš Pedagógiájának. Összehasonlító történeti-pedagógiai kutatások még nem voltak szervezve (Komárek et al., 2011).

Következtetés

Szepeskáptalan 1993-ban az UNESCO világörökség részévé vált. Szepeskáptalan történelmi jelentőségéhez szorosan hozzátartoznak a szellemi, tudományos, pasztorális és pedagógiai értékek is. Ezeket a 19. és 20. század kiemelkedő személyiségei hagyták ránk, pedagógusok, akik a katedrális egyedülálló környezetében éltek, tanítottak és alkottak. Tanulmányunkba egyiküket, Juraj Paleš, a Tanítóképző első igazgatóját igyekeztünk bemutatni.

Ez az akkori Magyarország első ilyen intézete volt, egészen 1949-ig működött, amikor politikai okokból bezárták. Ennek mintájára alapították Magyarhon többi tanítóképző intézetét. Juraj Páleš műve eddig ismeretlen volt a széles közönség számára, pedig sok értékes részt tartalmaz, amelyek jelentősek az iskolatörténet és a matematika oktatásának története szempontjából. Pedagógika című művének látásmódja, praktikus didaktikai megjegyzései máig aktuálisak a matematika oktatásában (Kopáčová, 2004; Partová, 2002).

Ez azt is bizonyítja, hogy a Bernolák-féle nyugatszlovák nem csak irodalmi nyelv volt, hanem a kor teljesértékű műveltségi nyelve is, míg át nem vette helyét a Štúr által kodifikált szlovák 1843-ban.

Érdemes lenne a jövőben ennek az intézménynek a történetét a jövő tanítóinak képzésének szélesebb összefüggéseiben vizsgálni a 19. sz. és a 20. sz. eleji Magyarország, főként az egri tanítóképző szempontjából. E kutatás célja a tanítási folyamat szervezésének, a diákok pedagógiai gyakorlatának vizsgálata lehetne. A papi és tanítói személyiségek (Juraj Páleš, Lesnyánszky András, Rajner Károly stb.) összehasonlítása és jellemzése további értékes adalékul szolgálhatnak a szlovák-magyar kulturális és iskolaügyi hagyományok szempontjából (Olejník, 1999; Olejník, 2007; Tóth, 2008).

*A tanulmány létrejöttét támogatta: IVF 21210119 Teacher Education
Central European Research Network*

Irodalomjegyzék

- GEJDOŠ, M. (2007). Explanácia Pedagogiky Slovenskej pre Triviálne školy Spišského biskupstva podľa Juraja Paleša. In: *Týždeň európskej vedy na PF KU v Ružomberku. Zborník prednášok z týždňa európskej vedy* (pp. 34 – 46). Ružomberok: KU.
- KOMÁREK K, . HOVORKA D., CHRAPAN J. (2011). *Ako písať a komunikovať : vademecum začínajúcich vedeckých a pedagogických pracovníkov [1. vyd.]*. Martin: Osveta.
- KOPÁČOVÁ, J. (2003). Bádateľské aktivity - nástroj rozvoja kompetencií žiaka. In: *Cesty demokracie vo výchove a vzdelávaní: zborník príspevkov zo VII. ročníka cyklu konferencií* (pp. 147 – 150). Bratislava: Univerzita Komenského.
- PARTOVÁ, E. (2002). *Prirodzené čísla. - 1. vyd.*, Bratislava: ASCO Art & Science.
- OLEJNÍK, V. (ed.) (1999). *Zborník z Vedeckej konferencie pri príležitosti 180. výročia založenia Učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule*. Spišská Kapitula: Kňazský seminár Jána Vojtašáka.
- OLEJNÍK, V. (2007). Učiteľský ústav v Spišskej Kapitule . In: Lukáč, E., Michalička, V. a kol.: *História najstarších učiteľských ústavov na Slovensku (1819 – 1945)* (pp. 357 – 390). Prešov: Filozofická fakulta PU.
- TÓTH, S. J. (2008). Szlovák nyelvhasználat az iskolákban – Používanie slovenského jazyka v školách. In: *Slovenský jazyk v Maďarsku – A szlovák nyelv Magyarországon* (pp. 244-262). In: Eds.: Alžbeta Uhrinová, Mária Žiláková. VÚSM, Békéscsaba.